
VESNA ČOROVIĆ

KULTURA RENEŠANSE

EUĐENIO GAREN: *KULTURA RENESANSE*,
NOLIT, 1982.

Bez pokušaja da, govoreći o jednom veoma značajnom kulturnom periodu ljudske istorije, uđe malo dublje i u živojnu atmosferu toga razdoblja, da da „dušu“ tog perioda, Euđenio Garen u svojoj knjizi, iznosi činjeničko stanje — gotovo kataloški piše o renesansi. Ovom naučniku ni u kom slučaju ne može da se ospori velika erudicija, poznavanje, do u tančine određenih, bolje reći najznačajnijih elemenata koji karakterišu renesansu.

Ono što se može označiti kao najvažnija polazna tačka i izučavanju perioda renesanse, i što je Euđenio Garen na više mesta naglasio, jeste činjenica da su ljudi koji su živeli u tom vremenu imali potpunu svest i uvid u ono što se dešavalo oko njih i u njima samima. Svest o nadolaženju Novog, o buđenju i svim promenama koje slede. Međutim, početak renesanse ne predstavlja u istom mah i postojanje gotovog modela za podražavanje. Još uvek je reč samo o podsticajima. A, podsticaji su svakodnevno nicali. Sa raznih strana i iz različitih uzroka. Sa jedne strane, to je jedno, gotovo bi se moglo nazvati oslobađanje okova srednjovekovnog „mračnjaštva“, ali i sagledavanje svih onih pozitivnih tekovina kojih je ipak bilo u ovom na izgled, za progres čovečanstva i nauke, pasivnom periodu ljudske istorije. Ne baveći se značajnije ovim periodom, Euđenio Garen samo navodi da je i srednji vek imao svojih „svetlih trenutaka“, tačnije da je i u njemu bilo inventivnih duhova koji su se bavili proučavanjem antičke kulture i antičkih tradicija. Srednjovekovni „mrak“, međutim, u većini slučajeva, uspeo je da na period antičke kulture naslaže velike, neprohodne naslage i time oboji ceo jedan period čovečanstva: bio je to period mrtvila, smrti civilizacije, a odmeravan je na sedam vekova od pada Rima.

Sa druge strane, podsticaj za buđenje pokrenuo je i neutoljivo interesovanje za proučavanje antičkog perioda. Najveći deo svoga bogatstva rene-

sansa duguje antici. Po rečima Eudenia Garena: „Renesansa je, moglo bi se reći, bila otkriće antike upravo u onoj meri u kojoj je bila svest o značenju srednjovekovnog sveta; ona je bila originalna i nova formula klasicizma i humanizma u onoj meri u kojoj je vodila računa da se anti-kom koristio i srednji vek, kritikujući ga i odbacujući ga.”

Pozivajući se više puta na učenje velikog pesnika Frančeska Petrárke, sledeći njegov put duhovnog razvoja, Garen navodi veliko pesnikovo interesovanje i orijentaciju ka klasicima. Ovaj veliki pesnik bio je neumorni tragalac za knjigama tog perioda, sam je učio iz njih, ali je, isto tako, nastojao da se i drugi oko njega zainteresuju. Ne samo da je širio učenje starih majstora, pisao u svojim delima o njima — inspirisan njihovim duhom, već se borio i za još jedan veoma bitan momenat: za širenje grčkog jezika, za unapređivanje poznavanja ovog jezika ne bi li na taj način, vekovima nemi pisci kao što su Homer ili Platon, ponovo postali dostupni svima onima koji se za Novo interesuju. Osim toga, Petrarka je pokušao još nešto. Da skine sa, srednjim vekom ocrnjenih, naučnika breme nesporazuma — što je slučaj na primer sa Aristotelom koga su sholastičari „učinili” gotovo neupotrebljivim.

Treba naglasiti, međutim, ističe Garen, da širenje i učenje grčkog jezika nije bio ni osnovni ni jedini princip koji je od renesanse stvorio ono što ona i danas znači. Taj filološki značaj, otkrivanje i izučavanje klasičnih tekstova, predstavljaju samo polazni momenat. Ono što je mnogo bitnije je način na koji je sve to korišćeno. Sva ona nadgradnja koju je stvorila renesansa. Jer, da nije bilo toga, renesansa ne bi bila „originalni” period, kako kaže Garen, već samo jedan nastavak, produžetak nečega već doživljenog, utemeljenog, nečega što već ima svoje najbogatije plodove.

Ulazeći, proučavanjem antičkih tekstova u najautentičnija značenja jedne civilizacije, saživljavajući se sa njom i poredeći je sa svojim vremenom, renesansni naučnici, umetnici i svi napredni duhovi toga vremena, ujedno su polako gradili i svoje vizije Novog. U tome su im umnogome (ali to ne znači da su imali i presudnu ulogu) pomogli i grčki učeni ljudi toga vremena koji su dolazili u Italiju i sa sobom donosili mnogo toga značajnog. Istorijske okolnosti su u tome odigrale veoma važnu ulogu. Muslimanska pretnja i pad Istočnog Rimskog Carstva, učinile su svoje. To je bio dovoljan podsticaj da se „u okviru samog vizantijskog društva razbukte helen-ske nacionalne težnje spremne da u sećanjima na očeve traže motiv i okrepljenje za odbranu hiljadugodišnjeg nasleđa”. Međutim, ono što naglašava Garen jeste činjenica da se ne mogu prihvatiti različita tumačenja, a ona su živela i do početka 20. veka, da su ovi spoljni uticaji, prvenstveno Vizantijaca — ovi su prikazivani kao vo-

dići sa svetiljkom iza leđa koji osvetljavaju put onima što ih slede, a sami ostaju u mraku, presudni. Renesansa je najvažnije početke i oblike imala u Italiji. A, italijanskim posredovanjem, Grčka je postala ne samo njena učiteljica, već i učiteljica čitave moderne Evrope.

U čemu se sastoji toliko veliko značenje izučavanja klasičnih tekstova za period renesansnog stvaralaštva? Na ovo pitanje Eudenio Garen pokušava da odgovori u nekoliko poglavlja svoje knjige. Ono što je od prevashodne važnosti jeste podsticaj, provokacija i inspiracija. Podražavanje proverenih vrednosti — da, ali, mnogo više od toga: dostizanje novih formi i rezultata. „Izučavanje klasičnih tekstova jeste ono što, radajući gramatičku pedanteriju i pasivno podražavanje, dovodi do nastanka ideje o takmičenju sa klasicima i pothranjuje stvaralačku aktivnost. Tendencija da se privileguju „studia humanitas“, književnost (lettere), jeste ono što ojačava vrednost prirode, i stvari, nauke i tehnike” kaže Garen. Ići već utabanim stazama, za inventivne i znanja željne duhove — a njih je bilo veoma mnogo — ne znači ništa. Treba smoći snage i skrenuti sa već obeleženog puta. Čovek-tvorac dolazi u središte interesovanja, podjednako interesovanje izaziva i povratak prirodi, prirodnim nužnostima, slobodi. Svemu onome što je „zatrpao” srednji vek. Niču nove biblioteke, čitaonice, muzeji. To je omogućilo da se kultura Novog polako širi na sve većem prostoru. U italijanskim gradovima ona se širila u dvorovima, komunalnim palatama, u boravištima građana, u malim školama retorike, ali i u zanatskim radionicama. Za one koji ne poznaju latinski jezik, postoji narodni na kome se lakše komunicira, koji postaje, za veliki broj pisaca i stvaralaca, sasvim ravnopravni, važeći jezik.

Jednom probuđeno interesovanje za nova dostignuća, bavljenje naukom i istraživanja, nezadrživo se širilo. Ono što je, ističe Garen, od velikog značaja, jeste činjenica da se najvažniji deo „posla” nije obavljao u velikim studiumima, univerzitetima čija je organizacija srednjovekovna tvorevina. Nova nauka se afirmiše u novim školama, humanističkim gimnazijama. Svakodnevno niču mnogobrojne privatne škole. Jedan od najznačajnijih predstavnika nove škole je Gvarino iz Verone koji je neumorno radio na obrazovanju — kako svojih sunarodnika, tako i neitalijana koji su zatim svuda širili njegove vaspitne ideale, metode.

Novo doba donelo je sa sobom — zahvaljujući ponovo probuđenoj želji za naučnim istraživanjima, a time i konkretnim dokazima, i drugačiji stav prema religiji. Kako kaže Garen, „dolazak renesanse nije dolazak novih religija, pobožnosti ili kultova, čak ni neopaganskih; to doba je karakterisao napor za rasvetljavanjem, kritikom, u najboljem slučaju za moralnom reformom ili

za vraćanjem vrednosti unutarnjem životu". U celokupnom tom preobražaju, najvažniju izmenu preživljava odnos prema kleru. Humanisti više nikoga ne štede. Svi su saglasni u napadu na iskvarenost crkve. (Ovom prilikom da pomenemo samo jedan primer iz domaće književnosti ovoga perioda: jedan od prvih tadašnjih pisaca koji se perom obračunao sa crkvenim ljudima jeste Nikola Nalješković koji u svojim farsama nimalo ne šteti ove, vekovima privilegovane, a u međuvremenu iskvarene ljude.) Pri tome se uspostavljaju neke nove vrednosti. Najistaknutiji u tome je Erazmo Roterdamski. Njegovo učenje pretpostavlja vraćanje „istinskom hrišćanstvu, vraćenom izvorima, njegovoj uzvišenoj vokaciji univerzalnog bratstva”.

Ne kaže se bez osnova da je renesansni čovek imao veliku svest o novom dobu, o sebi u tom dobu, ali i o drugima. O njihovim vrlinama i manama. Ovo je period buđenja i cvetanja čovekovog interesovanja. Nauka se odvaja od magije, cveta umetnost zasnovana na dugotrajnim proučavanjima čoveka, života i sveta oko sebe. Da pomenemo samo nekoliko imena koja navodi i Garen: to je jedan Bruneleski i njegova čuvena kupola na crkvi Santa Maria dela Fiore u Firenci; to je jedan Leonardo — i naučnik i umetnik; to je jedan neprevaziđeni duh, čovek—vizionar—Mikelandelo, i još mnogi drugi. Primećuje se, ističe Garen, da je ovo period u kome se mnogi ne zadovoljavaju samo jednim poljem rada i istraživanja. Ovo je doba univerzalnih duhova koji kao da ne znaju šta će pre da uzmu od onoga što im se nudi, a žele sve.

Postoji još jedan bitan, za proučavanje celokupne kulturne orijentacije u renesansi, momenat kome Eudenio Garen pridaje veliko značenje. To je povratak Platonu i njegovoj filozofiji, njegovom učenju. Možda se u tom njegovom učenju kriju, po Garenu, i osnovne karakteristike renesanse. Već pomenuti po velikom značaju za ovaj period, Frančesko Petrarca, bio je taj koji je skrenuo pažnju na ovog, u srednjem veku, nedovoljno proučavanog i nedovoljno poznatog filozofa. Istraživanja u duhu Platonove filozofije, usmerena su na ono što je bliže čoveku od onoga što je vezano za Aristotelovo učenje. Nova usmerenost označava početak stvaranja i nove i drugačije slike sveta, otkrivanje jedne dijalektike koja je unutarnja istorija misli, filozofije sposobne da dovede do napretka.

Kada se govori o renesansi, napominje Garen, najčešće se u obzir uzimaju samo ostvarenja na polju kulture. Malo ko se bavi i širom društvenom problematikom, političkim promenama kojih je svakako bilo i koje su bitno uticale i na promene ove vrste.

Kao što smo i na početku rekli, Eudenio Garen je svojim delom *Kultura renesanse* umnogome

unapredio literaturu koja se bavi ovim razdobljem. Na malom prostoru ocrta se bogatstvo činjeničnog materijala, dokaza, izvora: mnoštvo imena značajnih ljudi toga vremena, bibliografskih i ostalih podataka ne povećava ali i ne umanjuje vrednost knjige. Pisana živo i nadahnuto, Garenova knjiga ponegde ostaje na esejističkom nivou. Posle ove knjige, otvaraju se mogućnosti za nova istraživanja u istoj onoj meri u kojoj se autor ove knjige oslanjao na slična ranija iskustva.

Možemo, na kraju reći da, i pored navedenih dobrih strana ovog dela, knjizi nedostaje — uslovno rečeno — „osnovna boja”, „dah života”, dakle ona *diferentia specifica* jednog razdoblja u odnosu na drugo, ono što jedno razdoblje čini neponovljivim.

